

הכל מעלין לארץ ישראל ולירושלים

(תנונה למאמרו של הרב יעקב זיסברג, 'צהרי ט')

בתחילת מאמרו "הכל מעלין לישראל ולירושלים", ציטט הרב יעקב זיסברג את דברי הרמב"ן "מה שהפליגו רבותינו במצוות הישיבה בא"י... וידונו כמורדת האשה שאינה רוצה לעלות עם בעלה לא"י וכן האיש - בכאן נצטוונו במצווה זו, כי הכתוב בזה מצוות עשה", ופירש (שם, אות א). שלדעת הרמב"ן "הכל מעלין לא"י ואין הכל מוציאין" שבמשנה (כתובות קי, ב) הוא מן התורה.

אולם אין ללמוד מדברי הרמב"ן אלא שמשום שגדולה מצוות יישוב ארץ ישראל מן התורה, ולכן חכמים התקינו תקנות מדרבנן לחזקה. הדמיון הוא, כמו שלמצוות לא תעשה עשו סייגים וגדרות להרחיק את האדם מן העבירה, כך במצוות עשה זו התקינו תקנות לקרב את האדם לקיים את המצוה. חכמים לא יכלו לחייב את כל אדם לעלות לא"י, וגם אם היו מתקנים כן, תהיה זו גזירה שאין רוב הצבור יכול לעמוד בה, כמו שהעיר בשו"ת אגרות משה (ור"ד ח" ס' קכב) מכל מקום, כשאחד מבני הזוג גמר אומר לעלות לא"י, חיזקו את ידו בכך שיוכל לאלץ את בן או בת זוגו להתלוות אליו. אבל אין כוונת הרמב"ן לומר שדין "הכל מעלין" הוא עצמו מן התורה, ואין זה פירוש דברי הרשב"ש ושאר המקורות שציין במאמר. גם לא יתכן לפרש כן, שהרי מיד אחר כך במשנה שנו "הכל מעלין לירושלים ואין הכל מוציאין", ואין העלייה לירושלים מצווה מן התורה. הרב זיסברג אמנם הרגיש בקושי זה, אבל הסיק ממנו ההפך, שמן המשנה ראייה שגם העלייה לירושלים היא מצוה מן התורה (!). והדבר תמוה מאד, היכן נמצא מקור או סמך כלשהו שמצוה מן התורה להשתקע בירושלים דווקא?

לעומת זה, האפשרות השלישית שהביא הרב זיסברג (שם, אות ד), שדין "הכל מעלין לארץ ישראל ולירושלים" הוא תקנת חז"ל כדי להרבות בהן אוכלוסין, יש לה מקור במקרא והובא שם בגמרא בכתובות. בנחמיה (יא, א) מסופר שהחוזרים לא"י "הפילו גורלות להביא אחד מן העשרה לשבת בירושלים עיר הקודש". פשוט שבמצוה מן התורה אין

1. ראוי לציין שהגם שדעת הרשב"ש (ס' א-ג) והריב"ש (ס' קא) היא כדעת הרמב"ן והתשב"ץ (בזהר הרקיע) שמצוות יישוב ארץ

לחלק בין עשרה אחוזים מן העם לבין השאר. אלא, הרגישו צורך לאומי שיהודים ישבו בירושלים החריבה, ולכן הפילו גורלות לקבוע את מי לחייב לעשות כן. מצאנו שיקול דומה של "מצוה ותועלת לכל ישראל" לגבי "כותבין עליו אונו אפילו בשבת", בחידושי הרמב"ן למסכת (שבת קל, ב) ובשו"ת הריב"ש (סי' קא). הוא הדין, בלא קשר למצוה מן התורה, תקנו חכמים שהכל מעלין לא"י ולירושלים כי היה צורך לאומי לאכלס אותן.

תשובת הרב יעקב זיסברג

1. במאמרי אכן הבאתי שהיו אחרונים שהבינו שלדעת הרמב"ן דין "הכל מעלין לירושלים" הוא תקנת חכמים (המהריט"ץ), והיו שהסבירו שגם דין "הכל מעלין לא"י" הוא תקנת חכמים (הגר"ש ישראלי). אך הראיתי שלענ"ד אין זו כוונת הרמב"ן.
2. המשמעות הפשוטה של ההלכה "הכל מעלין לא"י... [ולירושלים] אינה "שחכמים חיזקו את ידי אחד מבני הזוג הרוצה לעלות לא"י ולירושלים" אלא שדין זה הוא חלק ממצוות עשה דאורייתא או דין דרבנן.
3. דברי הגאון ר' משה פיינשטיין (אגרות משה יו"ד ח"ג סי' קכב) הם לפי שיטתו, שמצוות ישיבת א"י (גם לדעת הרמב"ן) היא מצווה קיומית.²
4. ההוכחה מנחמיה (יא, א) שהחוזרים לא"י "הפילו גורלות להביא אחד מן העשרה לשבת בירושלים" אינה מוכרחת; שהרי לא"י עלו מעטים מבני הגולה (כ-50,000 בלבד), והם חזרו והתיישבו במקומות שגרו בהם לפני החורבן ("וכל ישראל בעריהם" עזרא ב, ע - עי' רש"י בשם סדר עולם שם), ובכל מקום שהתיישבו קיימו מצוות עשה, שהרי הארץ היתה שוממה וחרבה. ישנה מצוה לגור בא"י ובירושלים, אך המגורים בירושלים תלויים ברצונם של הבעל והאשה, שהרי אם שניהם רוצים לגור דווקא בעיר או בכפר ולא בכרך (מפני שישבת כרכים קשה), אין כופין אותם לעלות לירושלים; מה גם שההתיישבות בכל חלקי א"י, ובמיוחד אז, היתה הכרחית. אלא שנחמיה, לאחר שגמר לבנות את החומה, ראה שהעיר התרחבה והעם שבה הוא מעט, וידע שצרי יהודה ינסו להילחם שוב ביהודים שבירושלים (נחמיה ד, ג); ולכן, בכוח הסמכות שניתנה לו ממלך פרס, הכריח על ידי הגורלות שעשרה אחוז מהעולים ישבו בירושלים, ולא הכריח את כולם, שהרי יש צורך וישנה מצוות עשה ליישב גם את שאר המקומות בארץ.

ישראל היא מן התורה, הרשב"ש והריב"ש לא הזכירו כיבוש ארץ ישראל, שלא כרמב"ן. לפי הנראה הם סוברים שהכיבוש אינו אלא הכשר מצוה וכמו העלייה לא"י שאינה אלא הכשר למצוות יישוב הארץ, שלכן כתב הרשב"ש שהנודד לעלות לא"י יכול לשאול על נדו, כדין כל מי שנדר לקיים הכשר מצוה. ולכן הריב"ש והרשב"ש הזכירו ג' שבועות שנשבעו ישראל וכו' שלא יעלו בחומה, מה שאין כן הרמב"ן, שכמדומה לא הזכיר שבועה זו בשום מקום, כי לדעתו הכיבוש עצמו הוא מצוה ואי אפשר להישבע שלא לקיים מצוה מן התורה.

2. ראה מאמרנו, "מצוות ישיבת א"י - מצווה חיובית או קיומית" ("מכרמי שומרון" ספר היובל תש"ס, עמ' 180-147).